

ЕДГАР АЛЪН ПО ИСТИНАТА В СЛУЧАЯ С ГОСПОДИН ВАЛДЕМАР

Превод от английски: Александър Бояджиев, 1979

chitanka.info

Според мен няма нищо странно във факта, че необикновеният случай с господин Валдемар стана причина за оживени разговори. Обратното щеше да бъде неестествено, особено при създадите се обстоятелства. В резултат от желанието на всички, които бяха свързани с него и не искаха да се дава гласност на случая за сега или поне докато не се откриеше възможност за допълнителното му проучване, именно резултатът от нашите усилия да го запазим в тайна, остави обществото с преднамерено или преувеличено впечатление, превърнало се в извор на множество неприятни, неверни приказки и на немалко недоверие, което всъщност е напълно естествено.

И ето че сега трябва да представя фактите така, както самият аз ги зная. Накратко ето ги:

През последните три години вниманието ми многократно бе привлечено от месмеризма^[1], а преди около девет месеца внезапно ми хрумна мисълта, че при направените многобройни опити е допуснат явен и съвсем необясним пропуск — досега нито един човек не е бил подлаган на месмерическо въздействие в *articulo mortis*^[2]. Най-напред трябваше да се разбере дали пациентът се поддава на магнетично въздействие в подобно състояние, след това дали податливостта му, ако е била налице, нараства или намалява във въпросния случай, и на трето място дали стъпките на Смъртта могат да бъдат забавени — в каква степен и за колко време. Имаше и други въпроси, които чакаха решение, но любопитството ми бе разбудено именно от тези и преди всичко от третия, отговорът на който беше от безкрайно голямо значение.

Докато търсех около себе си обект, който можеше да ми послужи за изясняване на споменатите обстоятелства, сетих се за господин Ернест Валдемар — известния съставител на *Bibliotheca Forensica*^[3] и автор (под *nom de plume*^[4] — Исахар Маркс) на преводите на „Валенщайн“ и „Гаргантюа“^[5] на полски език. Господин Валдемар, който от 1839 година живееше главно в Харлем, Ню Йорк, е (или беше) забележителен преди всичко с изключително слабото си телосложение — долните му крайници приличаха твърде много на краката на Джон Рандолф^[6], — а така също и с белотата на своите бакенбарди, които бяха в пълна противоположност с черната му коса, обикновено приемана погрешно за перука. Той бе човек с изразено нервен характер, а следователно и подходящ обект за хипнотични опити.

Успях да го приспя един-два пъти без особена трудност, но бях разочарован от останалите резултати, които очаквах да постигна съвсем леко, главно поради особеното му телосложение. Неговата воля не остана нито веднаж изцяло под моя власт, а колкото до clairvoyance^[7], с него не успях да стигна до нищо определено. Аз отдавах своите несполуки на обърканото му здравословно състояние. Няколко месеца преди да се запозная с него, лекарите бяха потвърдили недвусмислено туберкулозата в белите му дробове. Всъщност той имаше навик да говори спокойно за приближаващия край като за нещо, което нито може да се избегне, нито заслужава съжаление.

Когато ми хрумна идеята, за която вече споменах, съвсем естествено беше да помисля за господин Валдемар. Познавах достатъчно добре устойчивата философия на този човек, за да очаквам от него някакви колебания; освен това той нямаше в Америка никакви роднини, които навярно биха се намесили. Заговорих съвсем открито с него и за моя изненада той прояви жив интерес. Казвам „за моя изненада“, защото, независимо от постоянното му съгласие да се подлага на моите опити, той не бе ми показвал никога досега, че одобрява онова, което вършех. Заболяването му бе от такъв характер, че даваше възможност за точно определяне на времето, когато щеше да завърши със смърт; на края между нас бе постигнато съгласие, че той ще изпрати да ме повикат двацет и четири часа преди срока, посочен от лекарите като час на неговия край.

Вече изминаха повече от седем месеца, откакто получих приложената по-долу бележка от самия господин Валдемар:

Драги П.,

Можете да дойдете веднага. Д. и Ф. са съгласни, че аз не съм в състояние да издържа повече от полунощ на утрешния ден и ми се струва, че часът е определен съвсем точно.

Валдемар

Получих тази бележка половин час след като беше написана, а след още петнайсет минути се намирах в стаята на умирация. Не бях го виждал от десет дни и се ужасих от страшната промяна, станала с

него. Лицето му имаше оловеносив оттенък, очите му бяха изгубили всякакъв блясък, а самият той бе така отслабнал, че скулите му бяха изскочили през кожата. Непрекъснато изхвърляше храчки. Пулсът му едва се долавяше. Колкото и да е удивително, той бе запазил независимо от всичко не само разсъдъка си, но и известна физическа сила. Говореше съвсем ясно, вземаше без чужда помощ успокояващи лекарства, а когато влязох в стаята, пишеше с молив в джобен бележник. Седеше изправен в леглото, подпрян с възглавници. Лекарите Д. и Ф. бяха около него.

След като стиснах ръката на Валдемар, повиках двамата господи настрани и те ми дадоха подробни сведения за състоянието на пациента. От осемнайсет месеца насам левият му бял дроб се бе превърнал в полутвърда хрущялна тъкан, която, разбира се, бе загубила всичките си жизнени способности. Горната част на десния дроб се намираше в почти същото състояние, а долната бе задръстена от преплитаци се един с друг гнойни туберкулозни възли. Имаше няколко големи каверни, а на едно място бе се получило устойчиво срастване с ребрата. Тези изменения в дясната част на дроба бяха настъпили сравнително неотдавна. Вкостеняването на белодробната тъкан протекло необикновено бързо — само преди месец от него нямало и следа, — а срастването се появило през последните три дни. Предполагаше се, че освен туберкулоза на белите дробове болният има и аневризъм на аортата, но засега костните образувания не даваха възможност за точна диагноза. И двамата лекари мислеха, че господин Валдемар ще почине около полунощ на следващия ден (неделя). А тогава беше събота, седем часът вечерта.

Преди да напуснат леглото на болния, за да говорят с мен, лекарите Д. и Ф. си бяха взели сбогом с него. Те не възнамеряваха да се връщат отново, но по моя молба се съгласиха да се отбият при пациента около десет часа на следващата вечер.

След като си отидоха, аз поговорих открито с господин Валдемар за неговия край, който приближаваше, като наблегнах на предложенията от мен опит. Той потвърди своята готовност, дори нетърпение, и поиска да започнем веднага. При болния бяха оставени санитар и болногледачка, но аз не се чувствувах напълно спокоен и не исках да се захвана с подобна задача, без да имам около себе си хора, на които да разчитам в случай на внезапно нещастие. Ето защо отложих опита

за осем часа на следващата вечер, когато пристигналият господин Тиъдър Л-л, студент по медицина и мой познат, ме освободи от по-нататъшни затруднения. Първоначалният ми замисъл беше да дочакам лекарите; заставиха ме да започна както настойчивите молби на господин Валдемар, така и моето убеждение, че не трябва да губя нито минута повече, защото болният гаснеше бързо пред очите ми.

Господин Л-л беше достатъчно любезен и се съгласи да записва всичко, така че тук, в по-голямата част, аз предавам съкратено или *verbatim*^[8] неговите записки.

Оставах около пет минути до осем, когато улових ръката на пациента и го помолих да заяви, колкото може по-ясно, пред господин Л-л дали той (господин Валдемар) желае по собствена воля да се подложи на месмерическо въздействие в сегашното си състояние.

Той отговори със слаб, но напълно отчетлив глас: „Да, аз искам да бъда месмеризиран — добавяйки непосредствено след тези думи, — страхувам се, че пропуснахте много време.“

Аз започнах с онези движения на ръцете, с които вече бях упражнявал най-голямо влияние върху него. То се почувствува веднага, щом ръката ми премина по дължината на челото му; по-нататък обаче, независимо от всичките ми усилия, не можах да постигна никакъв видим резултат до пристигането на лекарите Д. и Ф., които дойдоха съгласно уговорката в десет часа и няколко минути. Обясних им с две-три думи моите намерения и след като те не възразиха, посочвайки, че пациентът е вече в смъртна агония, аз продължих без колебание, като промених посоката на движенията напреко по челото на умиращия и насочих погледа си в дясното му око.

По това време пулсът му не се долавяше; дишането му бе придружено от хъркане на промеждутък от половин минута.

Около четвърт час състоянието му не се промени. След това от гърдите на умиращия човек изскочи съвсем естествена, макар и много дълбока въздишка, и накъсаното дишане изчезна — тоест то остана все така рядко, но хриповете не се чуваха повече. Крайниците на пациента бяха ледено студени.

В единайсет без пет забелязах безспорните признаци на месмеричното въздействие. В изцъклените очи се появи онова тревожно, отправено навътре изражение, което се наблюдава само при сомнамбулизъм и не може да се сбърка с нищо друго. С няколко бързи

надлъжни движения накарах клепачите да затреперят, също като при заспиване, и с още няколко допира ги затворих напълно. Това обаче не ме задоволи и продължих енергично с движенията при пълна мобилизация на волята си, докато крайниците на умиращия, които бях поставил в удобно положение, се вцепениха изцяло. Краката му бяха опънати в цялата им дължина; почти в същото положение бяха и ръцете, които почиваха върху кревата немного далече от слабините му. Главата му бе съвсем леко повдигната.

Беше вече полунощ, когато привърших всичко и помолих достопочтените присъстващи лица да видят състоянието на господин Валдемар. След няколко опита те се съгласиха, че той се намира в състояние на ясно изразен месмеричен транс. Любопитството на двамата лекари бе силно възбудено. Доктор Д. веднага реши да остане с пациента през цялата нощ, а доктор Ф. си взе довиждане, като обеща да се върне на разсъмване. Господин Л-л и болногледачите не си отидоха.

Ние оставихме господин Валдемар напълно спокоен до около три часа през нощта, когато аз се доближих до него и го намерих в същото положение, в което беше, когато доктор Ф. си тръгна — тоест той лежеше, без да се е помръднал; не се долавяше никакъв пулс; дишането беше съвсем леко (едва забележимо, и то само на огледало, доближено до устните); очите бяха естествено затворени; крайниците — корави и студени като мрамор. И все пак господин Валдемар не приличаше в никакъв случай на мъртвец.

Когато се доближих до него, опитах съвсем внимателно да накарам дясната му ръка да последва моята ръка, която премествах полека напред и назад над тялото му. Със същия пациент не бях довеждал никога до успешен край този опит и, разбира се, почти не се надявах да успея и сега, но за мое учудване ръката му следваше всяка посока, която показвах, макар че движенията ѝ бяха слаби. Реших да опитам и с кратък разговор.

— Господин Валдемар — казах аз, — спите ли?

Той не отговори, но аз забелязах как трепнаха устните му и затова продължих да повтарям въпроса едно след друго. На третия път по цялото му тяло пробягна съвсем лека тръпка; клепачите се открянаха дотолкова, че се виждаше бялата линия на очните ябълки;

устните се разтвориха с усилие и от тях с едва доловим шепот изскочиха думите:

— Да. Сега спя. Не ме будете — оставете ме да умра така!

В същия миг докоснах тялото му и усетих, че то е вцепенено така, както беше и преди. Дясната му ръка продължаваше да следва посоката на моята ръка. Попитах отново приспания:

— Чувствувате ли още болка в гърдите, господин Валдемар?

Този път той отговори веднага, но още по-тихо отпреди:

— Никаква болка... аз умирам.

Стори ми се неразумно да продължавам да го безпокоя в този миг; никой не каза и не направи нищо повече до идването на доктор Ф., който пристигна малко преди да изгрее слънцето и изрази безкрайно учудване, че намира пациента все още жив. След като провери пулса му и доближи огледалото до неговите устни, той ме помоли да заговоря отново приспания. Направих го, като казах:

— Господин Валдемар, все още ли спите?

И този път минаха няколко минути, преди да се чуе отговорът, а през това време умирацията сякаш събираше сили, за да заговори. При четвъртото повторение на въпроса той каза съвсем слабо, почти нечуто:

— Да. Още спя... умирам.

Този път мнението или по-скоро желанието на лекарите бе да оставим господин Валдемар необезпокояван в сегашното му очевидно спокойно състояние до настъпването на смъртта, което според всички трябваше да стане след няколко минути. Аз обаче реших да го заговоря още веднаж и просто повторих предишния въпрос.

Още докато говорех, по лицето на приспания настъпи явна промяна. Очите бавно се обърнаха и се отвориха, а зениците изчезнаха нагоре; кожата се покри с отгънка на мъртва плът, който напомняше по-скоро за бяла хартия, отколкото за пергамент, а кръглите петна от трескава руменина, които досега се виждаха ясно в средата на бузите, изгаснаха внезапно. Аз си служа с този израз, защото те се отдръпнаха така рязко, че преди всичко извикаха в съзнанието ми мисълта за свещ, угасена с духване. В същото време горната устна се сгърчи, оголвайки зъбите, които досега покриваше изцяло, а долната челюст звучно чатна надолу, като остави устата широко разтворена и откри напълно подутия и почернял език. Предполагам, че всеки един от

присъстващите познаваше ужаса на смъртния одър, но видът на господин Валдемар в този миг бе така страховит и неестествен, че всички се отдръпнаха далече от леглото.

Аз чувствавам, че разказът ми достигна до място, където всеки читател ще бъде обхванат от определено недоверие. Моята работа обаче е само да продължа по-нататък.

У господин Валдемар не се забелязваше и най-малкия признак на живот; ние решихме, че той е умрял, и тъкмо го оставяхме на грижите на санитаря и болногледачката, когато езикът му започна да се върти бързо. Това продължи може би минута. В следния миг от неподвижната, разчекната челюст се чу глас, но такъв, че всеки опит да го опиша, е направо лудост. Всъщност има две или три определения, които отчасти минават за подходящи; така например бих могъл да кажа, че звукът бе дрезгав, накъсан и глух, но ужасното съчетание беше неопишуемо дори само по простата причина, че подобни звуци не са се бълсвали никога в друго човешко ухо. Все пак в тях имаше две особености, за които и тогава, пък и сега си мисля, че бяха типични за общото звучене и биха могли да дадат известна представа за необичайния му характер. Преди всичко ми се стори, че гласът достига до ушите ни — поне до моите — много отдалече, сякаш от някаква дълбока подземна пещера. Освен това той остави у мен усещането (опасявам се, че наистина не мога да се изразя разбираемо) за нещо пихтиесто и лепкаво, до което съм се докоснал.

Говоря както за „звук“, така и за „глас“. Искам да кажа, че в този звук отделните срички се долавяха съвсем отчетливо, бих казал дори с някаква безподобна, разтърсваща яснота. Господин Валдемар говореше — очевидно в отговор на въпроса, който му бях поставил преди няколко минути. Бях го попитал, не трябва да се забравя, дали още спи. Сега той каза:

— Да... не. Аз бях заспал. А сега... сега... съм мъртъв.

Никой от присъстващите не е отричал и не се е опитвал да скрие неизразимия, разтърсващ ужас, който предизвикаха така изречените няколко думи. Господин Л-л (студентът) припадна. Санитарят и болногледачката напуснаха веднага стаята и нищо не бе в състояние да ги върне. Аз не бих се заел да предавам моите впечатления на разбираем за читателя език. Около час и в пълно мълчание — без да произнесем нито една дума — бяхме заети от

усилията ни да свестим господин Л-л. Когато съзнанието му се върна, ние отпратихме отново нашето внимание към състоянието на господин Валдемар.

То не бе се променило с нищо от последното описание, освен с това, че огледалото не показваше вече признаци на дишане. Опитът да вземем кръв от ръката му пропадна. Трябва да добавя, че този крайник не се подчиняваше повече на моята воля. Напразно се опитвах да го накарам да следва ръката ми. Всъщност само от въртенето на езика в отговор на някой мой въпрос можеше да се разбере, че господин Валдемар се намира под действието на хипнозата. Той сигурно полагаше усилия да отговори, но необходимата за това воля бе вече изчерпана. Навярно въпросите, поставени от останалите присъстващи, изобщо не достигаха до него, макар че аз се опитах да установя месмерична гаррот^[9] с всеки един от тях. Вярвам, че съм успял да разкажа всичко необходимо, за да бъде схванато състоянието на приспания в този момент. Бяха намерени други болногледачи и в десет часа си тръгнах заедно с двамата лекари и господин Л-л.

Следобяд се събрахме отново, за да видим пациента. Състоянието му не бе се променило с нищо. Ние обсъдихме доколко е правилно и необходимо да го разбудим, но без особена трудност се съгласихме, че подобна стъпка не би завършила с нищо хубаво. Беше съвсем очевидно, че смъртта (или това, което обикновено се приема за смърт) досега е била възпрана от месмеричния процес. Всички разбирахме съвсем ясно, че разбудянето на господин Валдемар само ще предизвика незабавния му край или поне ще го ускори.

Оттогава до края на миналата седмица — промеждутък от почти седем месеца — ние продължаваме да посещаваме всеки ден къщата на господин Валдемар, придружавани понякога от лекари и други приятели. През цялото време, както вече казах, в приспания не настъпиха никакви промени. Болногледачите бяха неизменно около него.

В петъка от последната седмица най-сетне взехме решение да го събудим или поне да се опитаме да направим това; и (навярно) само печалният изход от опита, предизвикал твърде много разисквания сред непосветените, е важният резултат за онова, което не мога да не смятам за неоправдано отношение от страна на всички.

За да освободя господин Валдемар от месмеричния транс, аз си послужих с обикновените хипнотични движения. Известно време те не доведоха до никакъв резултат. Първият знак за пробуждането му беше частичното спускане на ириса.

Най-голямо впечатление направи на всички факта, че снижаването на зеницата бе придружено от отделянето (изпод клепачите) на обилна, жълтеникава кръвогноеста течност с остра и много неприятна миризма.

След това ми предложиха да се опитам да преместя ръката на пациента така, като преди. Аз направих опит и не успях. Тогава доктор Ф. изяви желание да му зададе въпрос чрез мене. Направих го със следните думи:

— Господин Валдемар, можете ли да ни обясните какво чувствувате или желаете сега?

В същия миг върху бузите се появиха трескавите петна, а езикът започна да трепере или по-скоро да се премята бързо в устата (макар че челюстите и устните оставаха неподвижни, както и досега) и на края страховитият глас, за който вече разказах, изрече:

— За бога! Бързо... бързо! Нека да заспя или... бързо... събудете ме! Бързо! Казвам ви, че съм мъртъв!

Аз бях премного разтърсен и за миг не знаех какво да правя. Най-напред се опитах да приспя отново болния, но след като не успях поради пълно, макар и временно отсъствие на волята си, се залових за обратното и напрегнах всички сили, за да го събудя. Скоро видях, че в тази посока ще имам успех — или по-скоро си въобразих, че успехът ми ще бъде пълен — и съм сигурен, че всички в стаята бяха готови да видят пациента събуден.

Защото съм убеден, че нито едно човешко същество не може да бъде готово за онова, което се случи в действителност.

Докато продължавах с бързите движения на ръцете си посредством възклицанията „Мъртъв!“, „Мъртъв!“, които изскачаха единствено откъм езика, а не от устните на нещастника, изведнъж — само за минута, дори и за по-малко — цялото му тяло се сви, отпусна се и буквално се размаза под пръстите ми. На леглото, пред цялата група, остана да лежи някаква отвратителна полувтечнена маса — воняща и прогнила.

[1] По името на немския лекар-хипнотизатор Франц Месмер (1733–1815). Б. пр. ↑

[2] В състояние на агония (лат.). Б. пр. ↑

[3] Съдебна библиотека (лат.). Б. пр. ↑

[4] Псевдоним (фр.). Б. пр. ↑

[5] Произведения на Шилер и Рабле. Б. пр. ↑

[6] Съвременник на автора, известен с причудливата си физика, а така също и с ексцентричното си поведение. Б. пр. ↑

[7] Ясновидство (фр.). Б. пр. ↑

[8] Дословно (лат.). Б. пр. ↑

[9] Връзка (фр.). Б. пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.